

การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนเกาะยอ

A Study of Cultural Identity in Beliefs
of Kohyor Community

เสริมศักดิ์ ขุนพล¹

Sermsak Khunpol¹

¹อ., สาขาบรรณารักษศาสตร์ สารสนเทศศาสตร์และนิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา 90000

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอโดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนจากการศึกษาเอกสารและศึกษาภาคสนามโดยสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ และสำรวจความคิดเห็นเชิงปริมาณของชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนเกาะยอ จำนวน 352 คน ผลวิจัยพบว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอ แบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ ความเชื่อที่ผูกพันกับศาสนาและความเชื่อที่ผูกพันการดำรงชีวิตและทำมาหากิน แสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม บุคคลและประเพณีต่าง ๆ ทั้งหมดอยู่บนหลักฐานของภูมิสถานของศาสนาที่มีอยู่เดิม ประกอบสร้างกับเรื่องเล่าหรือตำนานที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งในชุมชนต่างมองว่าสามารถนำไปสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักในความสำคัญของวัฒนธรรมได้ แม้ว่าปัจจุบันจะมีการเกิดใหม่ของศาสนสถานในชุมชน แต่ไม่สามารถสร้างความเชื่อของชาวบ้านและยอมรับว่าเป็นอัตลักษณ์วัฒนธรรมของตนได้

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ชุมชนเกาะยอ

Abstract

The this research is qualitative research to study for a study and seeking of cultural identity in beliefs for interpretation of Kohyor community. Using the method of data collection is divided into two parts : a survey and analysis of the cultural beliefs are from the documents and field studies by in-depth interviews with key informants with selecting sampling and a survey of quantitative residents living in the community. A total of 352 people, research found that conservative cultural beliefs of Kohyor community, are divided into two major categories is beliefs related religious and related with their life and livelihood. The expression comes in the form of rituals, people and traditions. Which is almost entirely on the evidence of the tradition religious landscape. To build with the story or myth existing local. This can to

interpretation for visitors to appreciate. Recognizing the importance of culture, community. Although there is a new religious place in the community but it can't believe s and recognized as the cultural identity of their own.

Keywords : Cultural Identity, Beliefs, Kohyor Community

บทนำ

เกาะยอเป็นดินแดนในทะเลสาบสงขลาที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรวัฒนธรรม การสืบเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นผ่านวิถีชีวิตชุมชนที่ดำรงอยู่อย่างช้านานนี้มีลักษณะโดดเด่น ควรค่าแก่การอนุรักษ์ส่งเสริมและพัฒนาสืบไปเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่เพียงแต่สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน แต่ยังเป็นแรงดึงดูดใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนเป็นจำนวนมาก จากการสำรวจของสำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสงขลา เมื่อเดือนธันวาคม ปี 2555 พบว่าเกาะยอเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งหนึ่งที่ถูกประเมินให้เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูง แต่มีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือนเฉลี่ยเพียง 100,000 คนต่อปีจากจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมดที่เดินทางมาจังหวัดสงขลาจำนวน 4,024,499 คน แต่เมื่อเทียบกับตลาดน้ำคลองแหและตลาดน้ำคลองแดน ซึ่งมีจำนวนนักเดินทางมาเยือนเฉลี่ยสูงถึง 300,000 คนต่อปี และ 180,000 คนต่อปีตามลำดับ [1] ความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนเกาะยอ ต่างเห็นพ้องกันว่าจำนวนนักท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะเริ่มมีจำนวนลดลงส่วนหนึ่งเกิดจากการไม่ได้รับการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง พร้อมทั้งยังไม่มี การสร้างจุดขายใหม่ ๆ ในการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางมาเที่ยวเกาะยอได้ตลอดทั้งปีโดยร้อยละ 90 ต้องการให้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบเข้ามาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเกาะให้มีความพร้อมและมีศักยภาพเพียงพอเพื่อประโยชน์ในการสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับตน [2]

กฤษณีย์ ไวยะวณิช [3] ได้ศึกษาแนวโน้มการท่องเที่ยวในจังหวัดสงขลาพบว่าปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยือนจังหวัดสงขลาในปี 2549-2550 ล้วนมีอุปสงค์จากการท่องเที่ยวเชิงความเชื่อ อันได้แก่ ประเพณีพิธีกรรมและเทศกาล ตลอดจน การปฏิบัติธรรม ทำให้แหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดนี้มีความพิเศษกว่าแหล่งอื่น กอปรกับศาสนสถานในจังหวัดสงขลาต่างมีการขยายตัวทั้งในทางรูปธรรม คือมีการก่อสร้างเพิ่มขึ้นมากมาย

อย่างมีเอกลักษณ์ สวยงาม และในทางนามธรรม คือพิธีกรรมที่ควรแก่การเคารพ บูชา แม้บางเรื่องนั้นมิคุณค่าเป็นตำนานของกลุ่มคน บางเรื่องเป็นเรื่องเป็นการเล่ากันมาปากต่อปาก แต่การสร้างบรรยากาศให้นักท่องเที่ยวอยากเดินทางไปสัมผัสและได้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมล้วนเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ดังนั้นการนำเอาวัฒนธรรมความเชื่อมาเป็นจุดขายให้กับการท่องเที่ยวในชุมชนเกาะยอจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะแก้ปัญหาให้ตรงกับความต้องการของคนในพื้นที่ต้องการบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน องค์การมหาชน [4] ได้เสนอแนวทางการสร้างวัฒนธรรมเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวว่าแต่ละพื้นที่ต้องอาศัยกระบวนการสื่อความหมายของวัฒนธรรมมาถ่ายทอดคุณค่าให้นักท่องเที่ยวได้รับรู้จึงก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างแท้จริง จากอดีตจนถึงปัจจุบันพบว่าการสื่อความหมายวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอเดิมมีดำเนินมาอย่างต่อเนื่องด้วยการนำเสนอผ่านสื่อบุคคล เช่น พระสงฆ์ ชาวบ้าน และเจ้าหน้าที่อาสาสมัคร แต่ปัญหาที่ทำให้การสื่อความหมายไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากผู้สื่อความหมายส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนที่ถูกต้อง ซึ่งปัจจุบันวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของชาวเกาะยอเองได้ถูกผสมผสานกับวัฒนธรรมใหม่ผ่านมิตินอกร่วมกับคนในจนกลายเป็น “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Culture Identity)” จึงเป็นการยากที่จะสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและรู้ซึ้งถึงคุณค่าของวัฒนธรรมในชุมชนได้ ดังนั้นเพื่อให้วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอได้สามารถสร้างอรรถประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง จึงจำเป็นต้องทำศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อของเกาะยอที่สอดคล้องภาวะปัจจุบันอีกครั้ง เพื่อสามารถนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในลำดับต่อไป

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อ

อัตลักษณ์ท้องถิ่นเกิดจากสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่ เช่น ตราสัญลักษณ์ คำขวัญ สัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น ประเพณี การแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูด สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ [5] ปัจจุบันการเคลื่อนไหวของสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) พยายามที่สร้างหรือแสดงอัตลักษณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพัฒนาทาง

เลือกสำหรับวิถีชีวิต ด้วยการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ วิถีชีวิตแบบใหม่ (Creation of New Life Style) [6] อัตลักษณ์จึงเป็นเครื่องมือทางกระบวนการทางสังคมใหม่ที่ชุมชน นำมาสร้างความรู้ ความเข้าใจทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวันของตนกับชุมชนรายรอบ Stuart Hall [7] ได้อธิบายถึงการเกิดอัตลักษณ์ในวงจรวัฒนธรรม (Circuit of Culture) ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครผลิตอะไรขึ้นมา จนเกิดการสร้างเอกลักษณ์ มีกระบวนการอย่างไร และจุดหยุดยั้งอยู่ตรงไหน หรือจะแปรเปลี่ยนไปเมื่อใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1. การผลิต (Production) แต่ละบุคคลสร้างความหมายและแลกเปลี่ยนความหมายจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยความหมายจะถูกผลิตขึ้นจากสื่อที่มีทั้งความหลากหลายและแตกต่างกัน

2. การบริโภค (Consumption) ทางวัฒนธรรมมีความหลากหลายของความหมาย โดยมีความหมายจากการตีความหรือเป็นภาพตัวแทนได้มากกว่าหนึ่งความหมาย

3. อัตลักษณ์ (Identity) เป็นการแสดงออกต่อตนเองเกี่ยวกับคำถามว่า “เราเป็นใคร?” “เรารู้สึกอย่างไร?” และ “เรารู้สึกรวมในกลุ่มไหน?”

4. กฎระเบียบ (Regulation) ความหมายทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ฝังอยู่ในความคิด แต่ก่อรูปเป็นปฏิบัติการของกฎระเบียบในสังคม (Regulate Social Practice) ที่มีความสำคัญในการให้ความหมายต่อโลกของมนุษย์ และให้วิธีการใช้ความหมายนั้นในปฏิบัติการประจำวัน

5. ภาพตัวแทน (Representation) เป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษา โดยใช้สัญลักษณ์เพื่อสื่อสารอย่างมีความหมายกับผู้อื่น และสามารถใช้อัตลักษณ์เพื่อการอ้างอิงถึงโลกความจริง รวมถึงสิ่งที่เป็นจินตนาการ และความคิดนามธรรมที่ไม่ปรากฏในโลกวัตถุ

ในกระบวนการดังกล่าว จุดเริ่มต้นจะอยู่ตรงที่ใดก็ได้ เพราะไม่ได้เป็นกระบวนการแบบเส้นตรง (Linear) หรือแบบลำดับขั้น (Sequential) แต่ละวงจรจะไม่ถูกผูกเอาไว้ที่จุดใดจุดหนึ่ง แต่จะถูกแยกกันเพื่อให้เรามองเห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระในแต่ละช่วงเวลาหรือช่วงสถานการณ์

สำหรับในวิถีชีวิตของคนในชุมชนเกาะยออัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นมาจากความเชื่ออันตกทอดมาจากการยอมรับในอำนาจเหนือมนุษย์ ผี วิญญาณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนเกิดเป็นวิญญาณนิยม (Animism) แต่ความเชื่อนั้น ยังไม่จางหายไปจากการปฏิบัติของชาวเกาะยอ กุณพลีย์ ไวยะวงนิช [3] ได้แบ่งวัฒนธรรมความเชื่อของจังหวัดสงขลาและเกาะยอ ออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. ความเชื่อที่สัมพันธ์กับแนวคิดทางศาสนา คือ ความเชื่อในบุญคือการทำดี และบาปกรรมคือผลของการทำความชั่ว เช่น ทำบุญยกข้อฟ้าฝังลูกนิมิต ซึ่งเป็นความเชื่อที่ส่วนหนึ่งเกิดจากตำนานที่เล่าต่อ ๆ กันมา และเชื่อว่าเป็นบุญใหญ่ เพราะโบสถ์นั้นถือเป็นพระประธานของวัด เป็นจุดกำเนิดของการสร้างชาติ เป็นต้น

2. ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ซึ่งเป็นความเชื่อในสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ผี เทพ วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ โดยแบ่งออกเป็น 1) สิ่งเหนือธรรมชาติ ผี สัตว์ เทพ 2) สถานที่ รูปเคารพ และ 3) วิญญาณศักดิ์สิทธิ์

3. ความเชื่อเรื่องโชคชะตา เคราะห์ ดวงชะตา ฤกษ์ยาม วัตถุมงคล ซึ่งเป็นสิ่งที่ตีที่ปรารถนา และเคราะห์คือทุกข์ เดือดร้อน ชาวพุทธในพื้นที่เกาะยอมีความเชื่อในเรื่องโชคเคราะห์ ว่าควบคุมได้ โชคนั้นมีหนทางแสวงหาให้บังเกิดได้ และเคราะห์นั้นก็มีแนวทางแก้ไขควบคุมได้เช่นกัน

4. ความเชื่อเกี่ยวกับเกจิอาจารย์บางรูปมีคาถาอาคม มีวิชารักษาโรคได้โดยใช้สมุนไพร กำกับอาคม เนื่องจากสงฆ์และฆราวาสมีความผูกพันกัน ไม่เพียงผู้นำทางจิตวิญญาณ ส่วนหนึ่งก็เนื่องจากพระเป็นผู้ปฏิบัติธรรมและเป็นผู้ที่มีวิชาอาคมหลังสามารถเป็นที่พึ่งแก่ชาวบ้านในทางโลกและทางธรรม

ความเชื่อเหล่านี้สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจให้ทันต่อเทวรัฐสภาว่าปลอดภัย คลายความกังวล จึงเกิดเป็นการท่องเที่ยวด้วยวัตถุประสงค์หลากหลาย เช่น เพื่อทำบุญ เพื่อบำบัดอาการเจ็บป่วย เพื่อสร้างความมั่นใจ เพื่อเรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมที่ไม่คุ้นเคย ทั้งนี้ยังพบว่า วัฒนธรรมความเชื่อที่ก่อเกิดการท่องเที่ยวดังที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากเป็นเครื่องกำหนดวัฒนธรรมของคนในด้านชีวิต ความเป็นอยู่และกำหนดแนวทางปฏิบัติของสมาชิกในสังคมเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งใจแล้ว ความเชื่อนี้ยังเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ก่อให้เกิดการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่ง ดังนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ควรมีการส่งเสริมและสื่อความหมายอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอแก่กลุ่มนักท่องเที่ยว

แนวคิดเรื่องการสื่อความหมาย

Roland Barthes ได้กล่าวถึงการสื่อความหมายมีกระบวนการสร้างความหมายอยู่ 3 ขั้นตอน สามารถอธิบายได้จากแผนภาพดังต่อไปนี้ [8]

1. ความหมายนัยตรง (Denotative Meaning) เป็นกระบวนการสร้างความหมาย

ตอนแรก เป็นความสัมพันธ์กับตัวอ้างอิง กล่าวคือ เป็นการให้ความหมายกับสิ่งที่กล่าวถึงโดยตรง เป็นความหมายที่มีลักษณะเป็นสากล (Universal) เป็นความหมายเดียวสำหรับทุกคน และเป็นสภาวะวิสัย (Objective) คือ อ้างอิงมาโดยไม่มีการประเมินคุณค่าจากตัวผู้ให้ความหมายและปราศจากความโน้มเอียงในค่านิยมใดค่านิยมหนึ่ง เช่น “บ้าน” เป็นตัวให้ความหมาย (Signifier) ที่ทุกคนเข้าใจตรงกัน

2. ความหมายนัยประหวัด (Connotative Meaning) เป็นความหมายทางสังคม ซึ่งความหมายขั้นนี้ จะแปรไปตามวัฒนธรรมการรับสารในแต่ละบริบทสังคม ความหมายทางสังคมจะเกิดขึ้นได้จากการกำหนดรูปแบบของความหมายหรือตัวให้ความหมาย (Signifier) ซึ่งประเด็นความสำคัญของการสร้างความหมายขั้นที่สอง อยู่ที่ว่าสัญลักษณ์นั้น ๆ สื่อความหมายอย่างไร มากกว่าจะสนใจว่า จะสื่อความหมายอะไร และเป็นการให้ความหมายแก่สิ่งอื่น นอกเหนือไปจากตัวมันเอง

3. มายาคติ (Myth) เป็นเรื่องเล่า ซึ่งวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ ให้อธิบายข้อเท็จจริง หรือความเป็นไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก่อให้เกิดการตีความที่มีบริบททางสังคมหรือวัฒนธรรมเข้าเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งถ้านับประวัติเป็นความหมายระดับที่สอง (Second-Order Meaning) ของตัวหมาย หรือตัวให้ความหมาย (Signified) มายาคติ (Myth) ก็จะมีมีความหมายระดับที่สองของตัวถูกความหมายถึง/นามธรรม

ปัจจุบันการสร้างความหมายทางวัฒนธรรมจะมีกลยุทธ์ของการใส่รหัสและถอดรหัส (Encoding & Decoding) ซึ่งถือเป็นรูปแบบทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมสมัยใหม่ และเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการถ่ายทอดอุดมการณ์ของสังคม โดยเห็นว่าการสื่อสารเป็นเรื่องของการสร้าง การถ่ายทอด และรับเอาวัฒนธรรม (Theory of Cultural Production & reception) [7] ซึ่งในกระบวนการเข้ารหัสและถอดรหัสนั้น ต้องเริ่มจากการสร้าง “ความเป็นจริง” ขึ้นมาก่อน ซึ่งสัมพันธ์กับแนวคิดของ F. De Saussure ว่าภาษาทำให้มนุษย์สามารถจัดระบบ (Organize) สร้าง (Construct) และเป็นเครื่องมือ (Instrument) ให้มนุษย์เข้าสู่ “ความเป็นจริง” อีกด้วย ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “ความเป็นจริง” ลอย ๆ อยู่จนกว่าจะมีผู้สร้างขึ้นมา หลังจากนั้นการสร้างความจริง ขึ้นตอนต่อมาก็คือการเผยแพร่และถ่ายทอดความจริงให้แก่ผู้รับสาร และการที่ผู้รับสามารถกลั่นเอาความหมายที่ได้รับจากผู้ส่ง ซึ่งคือการเข้ารหัส และถอดรหัสนั่นเอง หากกระบวนการสร้างและการถ่ายทอดนี้ประสบความสำเร็จ ก็จะทำให้เกิดระบบความหมายร่วม (Shared Meaning) ระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร หรืออาจจะกล่าวว่าผู้ส่งสาร สามารถทำให้ผู้รับสารมาร่วมแบ่งปัน รับรู้ความหมาย

เดียวกับที่ผู้ส่งต้องการได้ ส่วนการตีความของสารนั้น ขึ้นอยู่กับการผลิตวาทกรรมของผู้ส่งสาร และผู้รับสารที่จะถอดและตีความ ในรูปที่ตนเข้าใจจากวาทกรรมของผู้ส่ง หากวาทกรรมของผู้ส่งไม่เข้ากับบริบทของชุมชนก็ย่อมได้รับการต่อต้าน และต่อรอง สร้างความหมายใหม่ขึ้น

การสื่อความหมายไม่ว่าจะสื่อด้วยกิจกรรมใดก็ตาม แต่หัวใจหลักในการใช้กิจกรรมสื่อความหมายนั้น จะต้องสามารถทำให้ผู้ชม เกิดการตีความให้ได้ในขณะที่อยู่ในแหล่งหรือสถานที่นั้น ๆ [9] ในส่วนของการตีความของนักท่องเที่ยวนั้น ยังต้องอาศัยจากการตีความจากความรู้เดิมของนักท่องเที่ยวที่มีอยู่และประสบการณ์ใหม่ที่เจอในขณะนั้น ซึ่งกิจกรรมการสื่อความหมายทั้งหมดนี้ เป็นเพียงการกระตุ้นความสนใจ และพึงระลึกไว้เสมอว่าการสื่อความหมายไม่ใช่การสอน เพราะนักท่องเที่ยวต่างต้องการแสวงหาประสบการณ์มากกว่าที่จะอยากสืบค้นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ [10] ซึ่งโดยสรุปแล้วการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรมนั้น เป็นการช่วยให้ผู้มาเยือนตระหนักรู้ (Awareness) ชาบซึ้ง (Appreciation) และเข้าใจ (Understanding) ในแหล่งวัฒนธรรมที่มาเยือน การที่จะให้นักท่องเที่ยวตีความหมายได้ง่ายนั้น การสื่อความหมายนั้นต้องนำเสนอในลักษณะของภาพรวม (Inclusive) และเข้าถึงใจความได้ทันที (Readily Accessible) ไม่ว่าผู้ชมเป็นหญิง หรือชาย เด็กหรือผู้ใหญ่ มีการศึกษาสูงหรือต่ำ [11] เพราะการตีความที่ชัดเจนและทะลุปรุโปร่งย่อมส่งผลให้ผู้สันทัดเกิดความซาบซึ้งและตระหนักในคุณค่าตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ได้

การวิจัยครั้งนี้เพื่อเป็นการค้นหาลักษณะทางวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอให้ได้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดของเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อและแนวคิดเรื่องการสื่อความหมายที่กล่าวมาข้างต้นมาเป็นแนวทางในการวิจัย

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมความเชื่อเพื่อสื่อความหมายของชุมชนเกาะยอเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูล แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังต่อไปนี้

1. สํารวจ และวิเคราะห์ข้อมูลวัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอจากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเกาะยอ ความเชื่อของคนภายในชุมชน และบริบทของชุมชน

เกาะยอที่มีทั้งในอดีตและปัจจุบัน

2. การศกษาภาคสนามโดยเก็บข้อมูล 2 สองส่วนคือ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ด้วยแบบสอบถามมีโครงสร้างกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในวัฒนธรรมเกาะยอ ได้แก่ ผู้รู้และชาวบ้านในชุมชนการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยอาศัยความไม่น่าจะเป็นเลือกสุ่มแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) จำนวน 25 คน และ 2) การสำรวจความคิดเห็นเชิงปริมาณของชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนเกาะยอโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 352 คน จากจำนวนประชากรทั้งหมดที่มีอายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไป จำนวน 4,122 คน [12] คำนวณโดยใช้สูตรของ Krejcie and Morgan

หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปที่ได้มาใช้วิธีการอุปนัย (Analytic Induction) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลในลักษณะอธิบายในเชิงพรรณนาเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้

ผลการศกษาและอภิปรายผล

ผลการศกษาจากการสอบถามผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในวัฒนธรรมความเชือของชุมชนเกาะยอ ซึ่งได้แก่ ผู้รู้ชาวบ้านในชุมชน และนักท่องเที่ยว ด้วยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) จำนวน 25 คน และสอบถามความคิดเห็นด้วยแบบสอบถามจากผู้ที่อาศัยในชุมชนเกาะยอจำนวน 352 คน ส่วนใหญ่เป็นหญิงจำนวน 204 คน (ร้อยละ 57.9) ชายจำนวน 148 คน (ร้อยละ 42.1) อายุระหว่าง 41-60 ปี จำนวน 125 คน (ร้อยละ 35.5) รองลงมาอายุ 21- 40 ปี จำนวน 113 คน (ร้อยละ 32.1) และอายุ 61 ปีขึ้นไปจำนวน 77 คน (ร้อยละ 21.9) พื้นที่อาศัยจะมาจากหมู่ต่าง ๆ ทั้ง 9 หมู่ซึ่งมีจำนวนเฉลี่ยไม่แตกต่างกันัก โดยส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ 21 ปีขึ้นไปถึง 40 ปีมากที่สุด จำนวน 108 คน (ร้อยละ 30.7) รองลงมาคือ 41 ปีขึ้นไปถึง 60 ปี จำนวน 93 คน (ร้อยละ 26.4) และ 11 ปีขึ้นไปถึง 20 ปี จำนวน 51 คน (ร้อยละ 14.5) อาชีพส่วนใหญ่ค้าขาย จำนวน 83 คน (ร้อยละ 23.5) รองลงมาอาชีพอื่น ๆ จำนวน 68 คน (ร้อยละ 19.3) นักเรียน/นักศึกษาจำนวน 60 คน (ร้อยละ 17.0) และน้อยที่สุดคือข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 9 คน (ร้อยละ 2.6) ต่างเห็นพ้องกันว่าอัตลักษณ์ของเกาะยอควรเน้นที่อายุหรือความโบราณมากที่สุด ($\bar{x} = 4.35$) รองลงมาคือประวัติหรือเรื่องเล่า ($\bar{x} = 4.18$) และความสนใจของนักท่องเที่ยว ($\bar{x} = 4.10$) ซึ่งวัฒนธรรมความเชือของชาวเกาะยอส่วนใหญ่มีเกือวเนื่องกับธรรมชาติ คติ

ถือผีสางเทวดา บรรพบุรุษ และศาสนา โดยกลุ่มตัวอย่างยอมรับว่ามีอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดผลดี หรือผลร้ายต่อการดำรงชีวิตของชุมชนได้ ซึ่งสามารถสรุปอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

1. อัตลักษณ์วัฒนธรรมความเชื่อที่ผูกพันกับศาสนา

1.1 อัตลักษณ์ความเชื่อเกี่ยวกับแบบจีน เดิมชุมชนเกาะยอเดิมนั้นไม่มีคนอยู่อาศัย แต่เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของเกาะประมาณสมัยอยุธยาตอนปลายชาวบ้านแถบตำบลน้ำกระจาย น้ำน้อยและทุ่งหวังได้อพยพมาอยู่แล้วค่อย ๆ ขยายพื้นที่ออกไปทั่วเกาะ ในระยะแรกผู้อพยพเป็นคนเชื้อสายจีนที่ชอบแสวงหาที่ทำกินของตนเอง มาตั้งรกรากบนเกาะ จึงทำให้วัฒนธรรมความเชื่อแบบจีนได้ก่อร่างสร้างตัวบนเกาะแห่งนี้และยังคงนับถือมาจนถึงปัจจุบันได้แก่ **การไหว้ศาลเจ้า** อันดับที่ 7 ($\bar{x} = 3.92$) ซึ่งศาลเจ้าวัดไถ่ก้งที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เพื่อสักการบูชาสร้างขวัญและกำลังใจแก่ชาวเกาะยอในสมัยนั้นเป็นสิ่งก่อสร้างเดียวที่ยังคงหลงเหลือและบ่งบอกถึงความเชื่อนี้เหตุผลหนึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เชื่อว่าศาลเจ้าวัดไถ่ก้งศักดิ์ สามารถให้ความช่วยเหลือผู้ที่นับถือมาบนบานศาลกล่าวให้ได้สมดังหวัง และหากลูกจูงมืออันเป็นไปต่าง ๆ นานามีเรื่องเล่าว่า วันไหว้พระจันทร์หนึ่งเกิดพายุลมพัดแรงทำให้ต้นไม้เกือบล้ม ทำให้ว่าที่ชาวบ้านเลี้ยงไต่ก้งใจวิ่งหายไปในป่าเจ้าของหายังไงก็ไม่เจอ เลยไปบนกับศาลเจ้าไถ่ก้ง วันรุ่งขึ้นได้เจอวัวของตนนอนอยู่หลังศาลเจ้าหรือเรื่องอาแปะคนหนึ่งได้มาบนบานกับศาลเจ้าว่าขอให้เล่นปอชนะ แต่อาแปะแพ้ก็เลยโกรธและได้นำรูปปั้นของไถ่ก้งไปทิ้งทะเล พอผ่านมาไม่นานอาแปะก็ถูกยิงเสียชีวิตในที่นำไถ่ก้งไปทิ้ง โดยสภาพที่ชาวบ้านไปพบกันนอนคว่ำหน้าเหมือนกับตอนที่อาแปะนำไถ่ก้งไปทิ้ง หรือชาวบ้านบางคนเล่าว่าตนได้นำอิฐมาจากศาลเจ้าโดยไม่ได้ออ จากนั้นก็ปวดท้องโดยไม่ทราบสาเหตุ แต่เมื่อนำอิฐไปคืนแล้วขอมาอาการดังกล่าวก็หายทันที [13]

พิธีไหว้เจ้า-ไหว้หลุม อันดับที่ 13 ($\bar{x} = 3.75$) เป็นพิธีกรรมที่ชนชาติจีนที่ตั้งรกรากบนเกาะยอได้ประกอบขึ้นเพื่อที่สักการบูชาบรรพชน การทำพิธีไหว้เจ้าจะทำกันก่อนถึงวันตรุษจีน 1 วัน คนที่อยู่ใกล้โรงพระก็จะไปประกอบพิธีที่โรงพระ แต่ส่วนใหญ่แล้วจะประกอบพิธีกรรมที่บ้านมากกว่า โดยมากแล้วจะให้ผู้ชายเป็นผู้ประกอบพิธี โดยนำของที่เตรียมไว้ตั้งโต๊ะ อันได้แก่ ผัดหมี่ฮุ้น เต้าคั่ว แกงจืดดอกไม้เงิน เครื่องน้ำชา ขนมจันอับ ถั่วตัดผลไม้ โดยจะจุดธูปจำนวน 3 ดอกเพื่อเชื้อเชิญเจ้าและผากระดาดทองไปให้ การไหว้เจ้าจะไหว้ในตอนเช้า จากนั้นก็จะไหว้พระภูมิเจ้าที่และไหว้ป้ายชื่อบรรพบุรุษหรือถ้วยใส่ชื่อบรรพบุรุษ ในการไหว้พระภูมิเจ้าที่ก็จะระลึกถึงเจ้าที่ที่อยู่ในบ้าน จากนั้นเอาธูปไปปักไว้ข้าง ๆ บ้าน เพื่อให้เจ้าที่มา

รับเครื่องบูชา และเผาศพกระดาชทองไปให้ การไหว้พระและไหว้เจ้าที่จะให้ผู้ประกอบพิธีไหว้เพียงคนเดียว ส่วนการไหว้หลุมถูกจัดขึ้นในวันเซ็งเม้ง ตรงกับเดือน 5 ลูกหลานจะกลับมาไหว้พร้อม ๆ กันทุกคนโดยจะนำกับข้าวและเครื่องน้ำขามาเช่นไหว้ที่ฝังศพของบรรพบุรุษ และเผาศพกระดาชเงินไปให้บรรพบุรุษ เพราะมีความเชื่อว่าเทพเจ้าใช้ทองจึงเผาศพกระดาชทองให้ ส่วนบรรพบุรุษซึ่งใช้เงิน ก็เผาศพกระดาชเงินให้ ชาวเกาะยอเชื่อว่าการไหว้เจ้าและไหว้หลุมนั้นจะทำให้บรรพบุรุษ ช่วยเหลือลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข

ภาพที่ 1 สถานที่ที่บอกเรื่องราวของอัตลักษณ์ความเชื่อทางศาสนาแบบจีนในเกาะยอ

1.2 อัตลักษณ์ความเชื่อเกี่ยวกับแบบพุทธ เมื่อเวลาผ่านพ้นไปความเป็นคนจีนที่อาศัยอยู่เดิมก็ค่อย ๆ หดไปโดยการแต่งงานกับคนไทยและเปลี่ยนนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ความเชื่อของชาวเกาะยอเกี่ยวกับศาสนาพุทธจึงกลายเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดที่สุดจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการนับถือศาสนาพุทธของชาวชุมชนถือเป็นบ่อเกิดวัฒนธรรมความเชื่อในยุคต่อมา โดยวัฒนธรรมความเชื่อส่วนใหญ่ผูกพันกับความศักดิ์สิทธิ์ลับที่ชาวบ้านคิดว่าสามารถลดบันดาลความทุกข์ สบายใจให้ตนและครอบครัว หากตนได้ทำการเคารพและบูชาสิ่งเหล่านั้น โดยแสดงออกในรูปของแบบพิธีกรรมและการบูชาศาสนสถาน ได้แก่ *ความศรัทธาพ่อสมเด็จเจ้าเกาะยอ* อันดับที่ 1 ($\bar{x} = 4.51$) ปุชนียบุคคลที่สืบมาตั้งแต่โบราณตาม

ตำนานเล่าว่าท่านเป็นสหายหรือเพื่อนเกลอกับสมเด็จพระเจ้าวัดพะโคะ หรือหลวงพ่อดวงเหยียบ น้ำทะเลเจ็ด เดินทางทำอย่างจาริกธุดงค์คงวัดมาสงขลาในสมัยพระเอกาทศรถ และท่านักอาศัยอยู่บนภูเขาสูงที่สุดของเกาะยอ ชาวเกาะยอจึงได้สร้างกุฏิให้ท่านพำนัก และท่านได้ประกาศพระพุทธศาสนาสอนธรรมแก่ชาวเกาะยอจนถึงวาระสุดท้ายที่นี่ หลังจากนั้นชาวบ้านจึงสร้างสถูปและรูปปั้นของท่านไว้บนเขาภูเพราะเชื่อว่าพ่อสมเด็จพระเจ้าเกาะยอเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญและที่พึ่งทางจิตใจของชาวเกาะยอ การบนบานต่อสมเด็จพระเจ้าเกาะยอทำให้สมปรารถนา ครั้นคำอธิษฐานดังห้วงก็ต้องแก้บนด้วยอาหาร ปิดทองคำเปลว จุดประทัดถวาย หรือสิ่งของอื่นตามที่ไดบนบานไว้ มีเรื่องเล่าว่าวันก่อนประเพณีขึ้นเขาภู 1 วัน จะมีดวงไฟ 2 ดวง ดวงหนึ่งลอยมาจากสทิงหม้อซึ่งเชื่อว่าเป็นดวงไฟของหลวงพ่อดวงวัดพะโคะ และอีกดวงลอยมาจากเจดีย์เขาภู โดยจะมาพบกันที่กลางทะเล แล้วดวงไฟทั้ง 2 ดวงจะเวียนรอบเจดีย์เขาภูจากนั้นจะหายเข้าไปในเจดีย์ [14]

ความเชื่อและแรงศรัทธาในพ่อสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ ก่อให้เกิดการสร้างวัดถลุงคล เช่น *เหรียญสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ* อันดับที่ 2 ($\bar{x} = 4.47$) ซึ่งมีการปลุกเสกครั้งแรก ปี 2521 ที่อุโบสถวัดโคกเปี้ยว ในวันที่สร้างได้เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ขึ้นคือระหว่างที่กำลังทำพิธีปลุกเสกนั้นก็เกิดแสงประหลาดตรงกลางบนหลังคาพระอุโบสถ ซึ่งเป็นเรื่องมหัศจรรย์ที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ ในปัจจุบันเหรียญรุ่นนี้หาได้ยากหรืออาจสูญหายไปแล้ว เชื่อว่าใครที่มีใครครอบครองจะช่วยปกป้องรักษาผู้ที่บูชาได้ มีเรื่องเล่าว่า ครั้งหนึ่งมีพ่อลูกคู่หนึ่งในชุมชนเกาะยอไปเล่นน้ำในทะเลโดยไม่รู้ว่าจะเลบริเวนนั่นเป็นน้ำลึก จนเกิดจมน้ำผู้เป็นแม่พยายามช่วยแต่ก็ไม่สามารถช่วยได้ แม่คิดว่าทั้งคู่ไม่น่ารอดแน่ ก็เลยอธิษฐานขอให้สมเด็จพระเจ้าเกาะยอที่ตนเองห้อยคออยู่เสมอให้ช่วยลูกและสามีของตนรอด ไม่นานสามีและลูกของตนก็ว่ายน้ำมาที่เรือได้ [15] *ประเพณีห่มผ้าเจดีย์เขาภูและสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ* อันดับที่ 3 ($\bar{x} = 4.44$) ที่จัดขึ้นในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 หรือวันวิสาขบูชาคาดว่าเป็นการนำเอามาประเพณีผ้าขึ้นธาตุในจังหวัดนครศรีธรรมราชเข้ามาโดยมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่พ่อสมเด็จพระเจ้าเกาะยอมรณภาพและมีการสร้างเจดีย์ของท่านไว้บนเขาภู การจัดประเพณีห่มผ้าขึ้นไปเพื่อบูชา เพราะเชื่อว่าเมื่อทำแล้วจะก่อให้เกิดโชคลาภ ผลดีแก่ตัวเอง แต่เนื่องจากขาดความพร้อมเพรียงของชุมชน สภาพเส้นทางขึ้นเขาที่ลำบากจึงทำให้ขาดหายไปช่วงหนึ่งต่อ ในปี 2538 ภาครัฐและเอกชนภายนอกเข้ามาจัดพิธีกรรมนี้ขึ้นมาใหม่โดยผ้าที่ใช้ในการห่มจะเป็นผ้าทอเกาะยอซึ่งชาวบ้านร่วมมือกันทอในต้นเดือนเมษายนของทุกปี [16] และ *ผ้ายันต์เกาะยอ* อันดับที่ 4 ($\bar{x} = 4.43$) มักทำจากผ้าห่มคลุมรูปปั้นสมเด็จพระเจ้าเกาะยอที่

มีผู้นำไปแกบนและผู้ที่มิศรัทธานำไปหม่รูปปั้นของท่านไว้ เชื่อว่าผ้ายันต์นี้จะช่วยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ช่วงหลังได้มีผู้นำไปลงเลขยันต์อักขระเพื่อให้เกิดความศัคดีสิทธ์ยิ่งขึ้น

ภาพที่ 2 พ่อสมเด็จเจ้าเกาะยอนิยบุคคลที่ก่อเกิดอัตลักษณ์ทางความเชื่อ
ที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในเกาะยอ

วันสารทเดือนสิบหรือวันชิงเปรต อันดับที่ 5 ($\bar{x} = 4.14$) เป็นการเปลี่ยนผ่านของพิธีกรรมหลังความตายจากการฝังศพแบบคนจีนในอดีตมาเป็นพุทธศาสนา จากการฝังศพแบบหลุมมาเป็นการฌาปนกิจแบบคนไทยของคนเกาะยอ เมื่อขึ้นวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 และวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวเกาะยอก็จะจัดงานสารทเดือนสิบโดยยึดตามคติความเชื่อของชาวบ้านในภาคใต้ว่าเปรตชนซึ่งเป็นบรรพบุรุษของพวกเขาได้รับการปล่อยตัวจากยมบาลให้มาเยี่ยมลูกหลานยังโลกมนุษย์ ดังนั้น ลูกหลานจึงทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของตนเอง ซึ่งเรียกว่าตายเป็นที่ยังคงวนเวียนปกป้องรักษาลูกหลานของท่านอยู่ และมีผลต่อครอบครัวทำให้ดำรงชีวิตอยู่โดยไร้อุปสรรค เกือบทุกบ้านในเกาะ เมื่อถึงเดือนสิบจะตั้งหมรับไปประกอบพิธีกรรมที่วัด [17] **การขอฝนพระอาจารย์ศรีนิล** อันดับที่ 10 ($\bar{x} = 3.77$) ซึ่งพระอาจารย์ศรีนิลท่านเป็นผู้ริเริ่มสร้างวัดเขาบ่อในปี 2477 เมื่อท่านมรณภาพชาวบ้านจึงสร้างรูปเหมือนของท่านไว้ในวัด จนมีเรื่องขานสืบต่อกันมาว่า ท่านมีความศัคดีสิทธ์เกี่ยวกับเรื่องของการขอฝน ชาวบ้านที่ต้องการทำการเกษตรให้ได้ผลดีเพิ่มมากขึ้น

จึงมาบนบานขอฝนกับท่านอย่างต่อเนื่อง เพราะบางคนได้เจออิณิหารกับตัวเองทำแล้วว่าได้ผลจริง [18] **น้ำมันตพระนอนวัดแหลมพ้อ** อันดับที่ 12 ($\bar{x} = 3.76$) ซึ่งปัจจุบันเรียกกันว่า วัดพระนอนแหลมพ้อ เนื่องจากได้มีการสร้างพระนอนปางไสยาสน์ ในปี 2537 ซึ่งเชื่อว่าเป็นปางที่สุขสบาย การได้สักการบูชาจะส่งผลให้ชีวิตมีความสุขสบายบริเวณศีรษะพระนอนมีลักษณะเป็นแอ่งทำให้เกิดน้ำขังเวลาฝนตก ชาวบ้านจึงนิยมเอาไปทำน้ำมันตเพื่อประพรมร่างกายเพื่อสิริมงคลแก่ตนเอง เล่ากันว่าครั้งหนึ่งมีชายจากจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีอาการป่วยปวดเข่า ฝันว่าเทวดาบอกว่าให้ไปเอาน้ำมันตจากพระนอนที่อยู่ติดริมแม่น้ำใหญ่ เขาจึงตามหาจนมาถึงวัดแหลมพ้อ เมื่อเขาไปถึงตรงหน้าเศียรพระนอน เขาอธิษฐานว่าขอให้เจอจนเกิดปาฏิหาริย์แสงอาทิตย์ตกกระทบลงบนบางสิ่งบางอย่างทำให้หน้าพระเศียรมีเงา จึงปีนขึ้นไปดูเห็นแอ่งน้ำบริเวณไหล่ของพระนอน จึงนำน้ำนั้นมาเป็นน้ำมันตมาประพรมบริเวณที่ปวดเข่าจนหายเป็นปกติ เรื่องน้ำมันตนี้จึงกลายเป็นความเชื่อหนึ่งที่คงอยู่กับวัดแห่งนี้เรื่อยมา [19] **สูกุลหลวงพ่от่านในบัว** อันดับที่ 14 ($\bar{x} = 3.73$) เจ้าอาวาสรูปแรกที่ก่อตั้งวัดแหลมพ้อ ซึ่งได้มรณภาพเมื่อประมาณ 130 ปีที่แล้ว หลังชาวบ้านได้ไปขุดศพแล้วเจออัฐิของท่านซึ่งเป็นกระดูกสีทอง ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาและสร้างเจดีย์มาครอบอัฐิไว้เพื่อป้องกันไม่ให้คนมาขุด ชาวบ้านมักจะเล่าต่อ ๆ กันว่าที่มาบนบานศาลกล่าวได้พบเจอกับเรื่องราวปาฏิหาริย์ และประสบความสำเร็จกับสิ่งที่ปรารถนา จนเกิดความเคารพศรัทธาจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติที่แวะเวียนมาขอพรอยู่เสมอ

โชคลากของทวดช้าง อันดับที่ 17 ($\bar{x} = 3.61$) รูปปั้นอายุกว่าร้อยปีที่เกิดจากหินที่ถูกกัดเซาะของน้ำทะเลจนกลายเป็นรูปช้าง ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถบนบานศาลกล่าวโดยเฉพาะการขอหวย ซึ่งชาวต่างชาติบางคนจะให้ความสนใจมาก เดินทางมาเพื่อไปสักการะทวดช้างด้วยเชื่อว่าจะให้เลขนำโชค โดยการลูบหน้าช้างด้วยน้ำมันตและแป้งแล้วจะปรากฏเป็นตัวเลขขึ้นมา ซึ่งก็แล้วแต่บุญวาสนาของใครจะจินตนาการเป็นเลขอะไร บางคนถูกรางวัลก็จะกลับมาทำบุญแก้บน และเขียนเลขหวยที่ถูกนั้นไว้บนรูปหน้าช้าง จนปัจจุบันทางวัดเขาบ่อให้ออกกฎห้ามนักท่องเที่ยวเขียนตัวเลขไว้ที่รูปช้างอีกเนื่องจากทำให้สกปรกและลดความศักดิ์สิทธิ์ลงไป [18] **ความศักดิ์สิทธิ์บนเขาพิหาร หรือเพหาร** อันดับที่ 18 ($\bar{x} = 3.55$) ซึ่งตั้งอยู่ภายในวัดท้ายยอ เดิมเป็นอุโบสถที่ประดิษฐานหลวงพ่อดำ เหตุที่เรียกเช่นนั้นเนื่องจากมีพระพุทธรูปที่มีการลงรักปิดทองหลุดออกเหลือเพียงรักอยู่บนปูนปั้นต่อมาในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25 อุโบสถได้ย้ายมาสร้างที่เชิงเขาด้านล่าง ทางวัดจึงสร้างเจดีย์ก่ออิฐถือปูนทรงระฆังครอบหลวงพ่อดำไว้ ที่นี้มีความศักดิ์สิทธิ์ในเรื่องการบนบานศาลกล่าว

ชาวบ้านมักขึ้นไปกราบไหว้บูชาอยู่เสมอ นอกจากหลวงพ่อดำแล้วบนเขาเพชรมีรูปปั้นยักษ์สองตน ซึ่งเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ในการขอฝน ชาวบ้านคนหนึ่งเล่าว่า ตนต้องการแก้ล้างเพื่อนที่มีอาชีพอัการะเบี่ยงเพื่อไม่ให้มีแดดตากกระเบื้อง จึงได้ขึ้นไปบนเขาเพชรแล้วหมุนเจียวยักษ์ลง จากนั้นก็เกิดฝนตกลงมาหอบใหญ่ [20] **รูปปั้นศักดิ์สิทธิ์แม่ชีส้อง** อันดับที่ 19 ($\bar{x} = 3.50$) มีเรื่องเล่าว่าเมื่อนานมาแล้วห้องต้นของพระยาวิเชียรคีรีชื่อว่า นางส้อง บังเอิญเรือมาลัมที่แม่น้ำท้ายวัดและท่านได้เสียชีวิต จึงมีคนนำศพเผาไว้และสร้างเป็นบัวเก็บกระดูกต่อมามีการสร้างวัดโคกเปี้ยวขึ้น แต่ด้วยความที่มีบัวกระดูกของผู้หญิงอยู่ในวัด มักมองเป็นสิ่งไม่ดี เจ้าอาวาสอุปการาท่านเลยบวชให้จนกลายเป็นแม่ชี สมัยก่อนแม่ชีส้องเฮี้ยนมาก ใครมาทำอะไรผิด ๆ ในวัดเป็นอันต้องเจอดีกันทุกคน และพระในวัดมักจะเห็นหญิงสาวมายืนอยู่ที่ประตู ฝ้ายขาวประบางผ้าสีนวลสีขาวอยู่บ่อย ๆ จึงได้สร้างรูปปั้นเพื่อกราบไหว้บูชาขึ้นชาวบ้านละแวกนั้นจึงแวะเวียนมาบนบานขอพรกันอยู่บ่อย ๆ [21]

หลังจากในปี 2527 ได้มีการสร้างสะพานดินสู่ลานที่เชื่อมระหว่างเกาะยอกับแผ่นดินใหญ่ ทำให้วัฒนธรรมภายนอกหลังไหลสู่ชุมชนเกาะยอเพิ่มมากขึ้น ความเชื่อของชุมชนมุ่งสู่วัฒนธรรมด้านบุคคลและวัตถุ มากกว่าวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ ได้แก่ **ความศรัทธาในเกจิอาจารย์ชื่อดัง** หลวงตาแก้ว วัดแหลมพ้อ อันดับที่ 6 ($\bar{x} = 4.03$) พระอาจารย์คลังแสง ปัญญาโร อันดับที่ 8 ($\bar{x} = 9.32$) และพระครูโกสน อรรถกิจ อันดับที่ 16 ($\bar{x} = 3.63$) แม้พระสงฆ์ยังคงเป็นที่พึ่งแก่ชาวบ้านในทางโลกและทางธรรมในชุมชนเกาะยออยู่ แต่พระสงฆ์องค์ใดที่เคร่งครัดในการปฏิบัติธรรมจะได้ศรัทธาและความเคารพจากชาวบ้านมากกว่า พระทั่วไป รวมทั้งนักท่องเที่ยวต่างถิ่นจำนวนมากก็เชื่อเช่นนั้น จนทำให้เดินทางมานับสการอยู่เสมอ ความเชื่อเกี่ยวกับของขลัง ซึ่งเกิดมาจากกระแสการปลุกเสกแบบพุทธพาณิชย์ตามวัดต่าง ๆ ในภูมิภาคอื่น ๆ ซึ่ง**พระสิวลีชาภูมิ** อันดับที่ 15 ($\bar{x} = 3.66$) เป็นวัตถุมงคลในเกาะยอที่ได้รับการกล่าวถึง ปลุกเสกขึ้นโดยพระอาจารย์คลังแสง ปัญญาโร ซึ่งใช้ชาวดิที่ได้จากการบิณฑบาตนำไปตากแห้งมาบดแล้วพิมพ์เป็นองค์พระเชื่อกันว่าผู้ที่ครอบครองจะแคล้วคลาดจากอันตราย ปัจจุบันพระดังกล่าวมีมูลค่ามากกว่าแสนบาทต่อองค์ ทำให้ชาวมาเลเซียบางส่วนให้ความนิยมมาก [22]

ภาพที่ 3 พระสิวลีที่เกิดจากความเชื่อเกี่ยวกับของขลังที่เกิดหลังสร้างสะพานติณสูลานนท์

2. **อัตลักษณ์วัฒนธรรมความเชื่อที่ผูกพันการดำรงชีวิตและทำมาหากิน** เป็นความเชื่อที่เกิดการดำรงชีพของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากลักษณะของภูมิประเทศและสภาพสังคมชุมชนโดยทั่วไปของชาวเกาะยอประกอบอาชีพผสมผสานกันระหว่างเกษตร การประมง และอุตสาหกรรมในครัวเรือน **ความเชื่อเกี่ยวกับบ่อน้ำศักดิ์** อันดับที่ 9 ($\bar{x} = 3.77$) จึงเกิดมาพร้อมกับการทำเกษตรพื้นที่ไม่มีแหล่งน้ำธรรมชาติ ชาวบ้านนิยมขุดบ่อน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคและทำการเกษตรซึ่งภายหลังได้เลิกใช้ไปบ้างแล้ว แต่บ่อน้ำโบราณบางบ่อยังคงมีความเชื่อที่ได้สร้างอัตลักษณ์ให้ชุมชนอยู่ เช่น “บ่ออ” ที่เรียกเช่นนี้เนื่องจากมีต้นงอขึ้นเต็มรอบบ่อแต่บางคนเรียกว่า “บ่อสมเด็จเจ้า” เนื่องจากในสมัยพ่อสมเด็จเจ้าเกาะยอมีชีวิตอยู่ท่านได้ใช้น้ำในบ่อนี้ และเมื่อท่านมรณภาพไปชาวบ้านที่จึงนับถือกันว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ โดยนิยมนำน้ำอาบให้ร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เพราะเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์กว่าน้ำธรรมดา แต่ในช่วงหลังน้ำในบ่ออเริ่มมีความสกปรกมากขึ้น ทำให้ความเชื่อเรื่องน้ำในบ่อว่าศักดิ์สิทธิ์หมดความนิยมลงนอกจากยังมีบ่อน้ำโบราณอื่น ๆ ที่ชาวบ้านนำน้ำมาทำเป็นน้ำมนต์ใช้ในการประพรมเพื่อขจัดไล่ความเจ็บป่วย ความทุกข์ยากไม่สบายใจ และใช้รักษาอาการป่วยของสัตว์ได้ เช่น บ่อโรงพระ ที่ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 บ้านท้ายเสาบ่อศาลาหรือบ่อหาดังอยู่บริเวณหมู่ที่ 4 บ้านสวนทุเรียนบ่อน้ำที่วัดท้ายยอ และบ่อน้ำที่วัดเขาบ่อ

ภาพที่ 4 บ่อกอหนึ่งในแหล่งน้ำที่สร้างความเชื่อที่ผูกพันต่อการดำรงชีวิต
และทำมาหากินในเกาะยอ

ความเชื่อเรื่องการไหว้เจ้าที่สวน อันดับที่ 20 ($\bar{x} = 3.42$) เนื่องจากส่วนใหญ่ชาวบ้านในเกาะยอจะนิยมปลูกผลไม้สมรม ได้แก่ ละครุด จ้าปาตะ และทุเรียน ซึ่งชาวสวนทุกคนจะเชื่อกันว่า ทุกสวนจะมีเจ้าที่ที่คอยดูแล หากไม่บูชาก็จะทำให้พืชผลไม่อุดมสมบูรณ์ หากบูชาเช่นสรวงแสดงความเคารพทุก ๆ ปี จะทำให้ได้ผลผลิตดีสำหรับอาชีพการประมงในอดีตมีพิธีสำคัญ คือ**การสะเดาะเคราะห์ลอยแพ** อันดับที่ 21 ($\bar{x} = 3.29$) ซึ่งแป๊ะคุ่มบ้านท่าคูเป็นริเริ่มทำพิธีนี้เพื่อขอขมาแม่แม่น้ำ และขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือชาวประมงเวลาออกไปหาปลา ภายหลังเริ่มมีคนประกอบอาชีพประมงน้อยลงเนื่องจากต้องอาศัยทักษะการเรียนรู้การใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำและใช้ความขยันอดทนสูงกับสภาพอากาศที่ร้อนจัด จึงทำให้ประเพณีนี้เริ่มจางหายไป อีกทั้งแป๊ะคุ่มมีอายุมากขึ้นจนประกอบพิธีไม่ไหวทำให้ไม่มีผู้สืบทอดในที่สุด ต่อมาพระครูวาทีธรรมวิรัช เจ้าอาวาสวัดแหลมพ้อ ได้อริ้อฟื้นขึ้นมาใหม่ในปี 2550 จนได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบันส่วนอาชีพในอุตสาหกรรมในครัวเรือนนั้นยังไม่มีมีความเชื่อใดที่เด่นชัดพอจะเป็นอัตลักษณ์ท้องถิ่นได้ เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นอาชีพใหม่ที่เกิดขึ้นภายหลัง โดยการรวมกลุ่มของชาวบ้าน เช่น กลุ่มผ้าทอ กลุ่มเลี้ยงปลาพระพง และกลุ่มธุรกิจโฮมสเตย์

ภาพรวมอัตลักษณ์วัฒนธรรมความเชื่อของชุมชนเกาะยอนั้น ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ชุมชนได้สืบทอดต่อ ๆ กันมา แต่ภายหลังจากการสร้างสะพานดินสุลมานที่ใน พ.ศ.2527 ความเชื่อบางอย่างได้แพร่กระจายจากดินแดนใกล้เคียงเข้าสู่เกาะยอมากขึ้น ทำให้เกิดการผลิตและสร้างวัฒนธรรมความเชื่อขึ้นมาใหม่ตามกระแสวัฒนธรรมภายนอกและปรับเปลี่ยนความเชื่อหลาย ๆ สิ่งอย่างเห็นได้ชัด เช่น ประเพณีท่มผ้าเจดีย์เขาภูฏีและสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ สันนิษฐานว่าเกิดจากการเอาความเชื่อประเพณีที่ผ้าขึ้นธาตุในจังหวัดนครศรีธรรมราชมาปรับใช้หลังจากการสร้างเจดีย์เขาภูฏี หรือการสะเดาะเคราะห์ลอยแพ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ได้รับความนิยมมาก่อนในพื้นที่อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา สันนิษฐานว่าเกิดจากชาวบ้านในชุมชนที่เดินทางไปพบเห็นนำมาปรับใช้กับชุมชนของตน เป็นต้น

ส่วนความเชื่อบางอย่างที่ไม่ได้อยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน นับวันจะคลี่คลายลงไป เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาใช้น้ำประปาจึงทำให้บ่อน้ำบางส่วนไม่สามารถใช้งานได้ ประกอบกับความก้าวหน้าทางการแพทย์ในปัจจุบันเริ่มเข้ามาบดบังมากขึ้น ความเชื่อดั้งเดิมเหล่านี้เริ่มหายไป เป็นต้น นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบางส่วนพบว่าความเชื่อบางอย่างถูกมองว่าเรื่องที่ยังคงไม่ควรถูกพูดถึง เพราะทำให้ชาวบ้านภายนอกมองว่าตนเป็นสังคมล้าสมัย แต่บางส่วนก็คงสนับสนุน รวมทั้งนักท่องเที่ยวบางคนยังคงเดินทางมาท่องเที่ยวเกาะยอด้วยความเชื่อที่ล้าสมัยอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นกระแสที่ขัดกันทั้งสองฝ่าย แต่ก็ไม้อาจปฏิเสธว่าเป็นอัตลักษณ์ของเกาะยอที่ไม่สามารถหาได้จากที่อื่น

สรุป การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมความเชื่อเกาะยอในปัจจุบันมีการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับความเชื่อใหม่ที่สั่งสมมาจากภายนอกโดยมีกระแสของการบริโภคของคนในชุมชน และบุคคลภายนอกร่วมกัน ผู้ที่ตัดสินใจจะยอมรับให้เป็นตัวแทนของเกาะยอได้หรือไม่จึงกลายเป็นเจ้าที่ทั้งเจ้าของวัฒนธรรมภายในชุมชน และผู้ที่เข้ามาร่วมแสวงวัฒนธรรมในชุมชน แต่ทั้งนี้ไม่ใช่วัฒนธรรมความเชื่อถูกผสมผสานขึ้นใหม่ จะได้รับการยอมรับทั้งหมดเนื่องจากกฎระเบียบของชุมชนของชาวเกาะยอเองยังคงเป็นสังคมปิดและฝังแน่นกับศาสนาเดิม ความเชื่อใดก็ตามที่ขัดแย้งกับรากฐานความเชื่อของชุมชนมักไม่รับการยอมรับ แม้ว่าคนนอกพยายามเข้ามาเพื่อบริโภคความเชื่อเหล่านั้นก็จริง แต่ผู้คนในเกาะยอเองไม่ได้ภูมิใจหรือกล่าวถึงเลย เช่น ความศรัทธาในพระภิกษุณีในทิพยสถานธรรมภิกษุณีอาราม ซึ่งแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวแวะเวียนมาบูชาอย่างไม่ขาดสาย แต่คนชุมชนกลับมองว่าพระผู้หญิงเป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชนของตน และขัดกับความเชื่อที่มีอยู่ จึงไม่เป็นที่ได้รับการยอมรับและส่งเสริมให้เป็นที่รู้จักในฐานะของอัตลักษณ์ของตน

สรุป

วัฒนธรรมความเชื่อที่ถูกยอมรับให้เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเกาะยอ ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมความเชื่อเก่าแก่ที่มีมาช้านาน มีเรื่องเล่าในเชิงมุขปาฐะและมีการจดบันทึกจากนักวิชาการภายนอกชุมชนในลักษณะซ้ำแล้วซ้ำเล่าหลายครั้ง ซึ่งเป็นที่รับรู้ร่วมกันทั้งจากคนภายนอกและคนภายในอยู่แล้ว แต่วัฒนธรรมความเชื่อเหล่านี้ยังคงใช้เป็นภาพตัวแทน (Representative) ชุมชนเกาะยอได้ดีและมีการบริโภค (Consumption) อย่างต่อเนื่องจากนักท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความเชื่อที่ผูกพันกับศาสนาและความเชื่อที่ผูกพันกับการดำรงชีวิตและทำมาหากิน โดยแสดงออกมาในรูปแบบของพิธีกรรม บุคคลและประเพณีต่าง ๆ แม้ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ในชุมชนจะไม่สนใจ แต่ชาวเกาะยอทั้งหมดกลับมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอัตลักษณ์ที่แสดงตัวตนของเกาะยอชัดเจนที่สุดและสามารถนำไปสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวได้ซาบซึ้งและตระหนักถึงสำคัญของวัฒนธรรมของชุมชนได้ บางความเชื่อนอกจากสร้างความตระหนักรู้แล้วยังการสร้างความปลอดภัยให้แก่ผู้มาเยือนได้ โดยที่นักท่องเที่ยวไม่คิดที่หาต้นตอปลายเหตุของเรื่องนั้นหากความเชื่อถูกมองว่างมงายและยึดติดกับกฎระเบียบชุมชนเฉพาะถิ่นมากเกินไปจะถูกลดทอนเนื้อหาหลังไปเพื่อความเหมาะสมและหากความเชื่อใดที่ไม่มีเรื่องราวหรือตำนานที่เกี่ยวข้องเชิงพื้นที่จะไม่ถูกกล่าวถึงนอกจากปัจจัยภายนอก เช่น กระแสวัฒนธรรม การท่องเที่ยว และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่ตัวคัดกรองวัฒนธรรมความเชื่อนั้นว่าจะดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลงหรือสูญหายไปทิศทางใด ซึ่งไม่ได้หมายความว่าวัฒนธรรมทุกอย่างจะปรับเปลี่ยนไปตามปัจจัยเหล่านั้นทั้งหมด การตั้งมั่นอยู่บนรากฐานของความเชื่อศาสนาเดิมของชุมชนเกาะยอทำให้แม้จะมีการเกิดใหม่ของความเชื่อ หรือศาสนสถานใหม่ ๆ ในชุมชน แต่หากขัดแย้งกับความเชื่อเดิมที่มีอยู่ จะไม่สามารถสร้างศรัทธาของชาวบ้านให้ยอมรับว่าเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนได้

คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ได้รับเงินสนับสนุนทุนอุดหนุนจากกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยทักษิณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 ประเภททุนพัฒนานักวิจัยรุ่นใหม่

เอกสารอ้างอิง

- [1] กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2556). **สรุปสถานการณ์ท่องเที่ยวภายในประเทศ จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2552-2554**. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2557, จาก <http://service.nso.go.th/nso/web/statseries/statseries23.html>.
- [2] คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดสงขลาแบบบูรณาการ (ก.บ.จ.). (2556). **แผนพัฒนาจังหวัดสงขลา พ.ศ.2557-2560**. สงขลา : กลุ่มงานยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด สำนักงานจังหวัดสงขลา.304.
- [3] กุณทลีย์ ไวยะวงนิช. (2554). **วัฒนธรรมความเชื่อที่เกื้อหนุนการท่องเที่ยวของจังหวัดสงขลา**. ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ.
- [4] องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน). (2556). **เพราะ“วัฒนธรรมไทย” คือ สินค้าขึ้นเอกของการท่องเที่ยวสร้างสรรค์**. สืบค้นเมื่อ 5 พฤษภาคม 2556, จาก http://www.dasta.or.th/th/sustain/detail_sustain.php?ID=237&SystemModuleKey=Create_Statement#.
- [5] ทินวงศ์ รักอิสสระกุล และธัญญธร อินทร์ท่าฉาง. (2554). **การศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นประเภทภาคเหนือตอนล่างเพื่อออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก**. งานวิจัยสาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ คณะสถาปัตยกรรมและการออกแบบมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- [6] ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์. (2553). **อัตลักษณ์ชุมชน community Identities : อัตลักษณ์และการพัฒนาเพื่อเคลื่อนไหวเปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่ของชุมชน**. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- [7] Stuart Hall. (1994). **Representation: Cultural Representations and Signifying Practices**. London : Sage
- [8] อรวรรณ ปิณฑน์โอวาท. (2542). **การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- [9] Light, D. (1995). **Heritage as Information education**. In Herbert, David.(ed). **Heritage , Tourism and Society**. London : Mansell Publishing.

- [10] Schouten, Frans. (1995). "History as historical reality. In Herbert, D avid. (ed.)", **Heritage, Tourism and Society**. London : Mansell Publicshing. 21-31.
- [11] ธนิก เลิศชาณฤทธ์. (2552). หลักการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 357511 สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [12] สำนักบริหารการทะเบียน กรมการปกครอง. (2557). **จำนวนประชากรแยกรายอายุ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลาเดือน ธันวาคม พ.ศ. 2557**. สืบค้นเมื่อ 2 มกราคม 2558, จาก http://stat.dopa.go.th/stat/statnew/upstat_age_disp.php.
- [13] เตชา มีสุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 31 หมู่ 8 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2557.
- [14] อ่อน จตุรศักดิ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 43 หมู่ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2557.
- [15] กระบวน มณีสุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 17/1 หมู่ 8 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2557.
- [16] จุไรรัตน์ จันทรวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสงขลาตำบลบ่อทรายอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2557.
- [17] ยุภา มีสุวรรณ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 31 หมู่ 8ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 22 กันยายน 2557.
- [18] พระคานิง นาคโคโร (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่วัดเขาบ่อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2557.
- [19] พระครูวาทีธรรมวิรัช (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่วัดแหลมพ้อ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 24 กันยายน 2557.
- [20] ละไม สงเคราะห์ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่บ้านเลขที่ 44/1 หมู่ 3 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2557.

- [21] พระครูโกศล อรรถกิจ (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่วัดโคกเปี้ยว ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2557.
- [22] บรรจบ วงษา (ผู้ให้สัมภาษณ์), เสริมศักดิ์ ขุนพล (ผู้สัมภาษณ์), ที่สำนักสงฆ์เขาภูฏี ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2557.